

OROANDE TREND Journalister som underhållare och forskare som konsulter. Oberoende forskning och undersökande journalistik har ersatts med en allmän och ytlig åsiktsmarknad. Denna farliga utveckling hotar demokratin, skriver fil dr Kjell Andersson, och efterlyser en ny "oberoende samhällsfunktion".

När journalisterna sviker

Forskare, politiker, journalister och lobbyister agerar allt oftare med egna syften.

Starkast vinner, och den demokratiska beslutsprocessen sätts ur spel.

SOM-institutet i Göteborg har nyligen visat att allmänhetens förtroende för forskare minskar drastiskt.

Även om forskarna bakom rapporten kopplar sina resultat till den senaste tidens nyheter om skandaler och fusk inom den akademiska världen kan det finnas en annan och mer långsiktig orsak till att forskningen tår på sitt förtroendekapital – den ökande andelen extern finansiering av forskningen vid universitetet och högskolor.

Den 14 maj rapporterade radions program Kaliber att var sjätte forskare har etiska konflikter med sina finansörer.

Ett typiskt citat lyder: "Man gör allt för att överleva ekonomiskt. Allt görs egentligen bara för att dra in pengar. Vi har helt enkelt blivit konsulter och universitetet konsultbolag."

Om statsvetaren Bo Rothstein har rätt tillkommer dessutom att forskningen i Sverige till ökande del har politisk styrning.

Men det är inte bara forskningens oberoende som är hotad. Vi har nu fått veta att SVT drar ned på nyheter och samhällsreportage och vi ska även i "public service" få ännu mer av underhållning i olika former.

Det är inte bara mängden nyheter som minskar – de nyheter och debatter som finns kvar levereras dessutom som underhållning, på bekostnad av undersökande journalistik.

Den 8 juni skrev Göran Rosenberg i sin kolumn i DN att nyheter i allt större omfattning produceras av andra än journalisterna själva – det vill säga av professionella kommunikatörer som arbe-

När det offentliga rummet i allt större utsträckning präglas av en allmän åsikts- och argumentmarknad krävs en ny oberoende samhällsfunktion, skriver fil dr Kjell Andersson.
FOTO: JANERIK HENRIKSSON/SCANPIX

tar för företag, myndigheter eller intresseorganisationer.

Vid en ytlig betraktelse kan detta ses som två helt skilda problem – forskningens respektive journalistikens oberoende och identitet. Men i en djupare mening handlar de om ett generellt och farligt förhållande i dagens samhälle.

Strukturerna för debatt och beslut håller på att lösas upp. I stället för en tydlig rollfördelning mellan forskning, politik och journalistik har vi fått en allmän åsikts- och argumentmarknad där forskare, journalister, intressegrupper, företag och politiker agerar med uttalade eller dolda syften.

Risker och fördelar med olika energisystem, slutförvaring av kärnkraftsavfall, genmodifierad mat, genetiska tester och eventuella risker med mobiltelefoni är exempel på områden som rymmer både komplexa vetenskapliga frågor och svåra etiska imensioner.

På dessa områden verkar aktörerna på åsiktsmarknaden för att

få gehör för sina intressen, och vi är inte rustade för att få en objektiv genomlysning.

Det går inte längre att se vilka värderingar som ligger bakom problembeskrivningarna, vilka aspekter som lämnas utanför, vilka dolda agendor som finns hos enskilda aktörer eller på vilka grunder politiska beslut fattas.

Allt detta minskar kvalitén i beslutsfattandet och medborgarnas möjligheter att utkräva ansvar. Vi förlorar den demokratiska kontrollen av beslut som rör vårt framtida samhälle.

Om kommersialiseringen och den politiska styrningen av forskningen fortsätter har vi snart ingen att gå till när vi vill ha verklig kunskap – också förtroendet för vetenskapen går förlorad.

Och om medierna fortsätter i sin utveckling till underhållningsindustri förlorar journalisterna sin viktiga roll som maktens granskare.

Också andra samhällsfunktioner riskerar att förlora sina

identiteter på åsiktsmarknaden, rollerna löses upp.

Hur kan vi få ett offentligt rum som präglas av genomlysning i större omfattning? Närmast till hands ligger att medierna tar ett större ansvar. Men också politikerna måste själva fundera över hur de ska kunna få bättre insyn i beslutsunderlagen och inte få frågorna vinklade av de som är starkast på åsiktsmarknaden.

Vi behöver en oberoende samhällsfunktion som har objektiv genomlysning som sin enda uppgift, och som skulle kunna fungera som stöd till riksdagen men också för beslutsfattare på regional och lokal nivå.

En sådan samhällsfunktion skapar en arena där myndigheter, industri, miljögrupper och andra intressenter kan gå in, utan att riskera manipulation och utan att känna sig som gisslan.

Här måste alla aktörer pressas till tydliga svar om sakfrågor, värderingar och bakomliggande intressen.

Genomlysningen kan ge politiker och allmänhet möjlighet till insyn, delaktighet och helhetsperspektiv. Då kan modeord som öppenhet, transparens och delaktighet få verklig mening.

Uppgifter som kommer från den akademiska världen bör ifrågasättas på ett helt annat sätt än tidigare, och alla argument – även de som kommer från miljögrupper och intresseorganisationer – bör utsättas för offentlig prövning i organiserade former.

Journalister kan här spela en central roll som professionella utfrågare. Men de måste gå djupare än i dagens debattprogram, som alltför ofta är en form av underhållning där kända debattörer kallas in för att munhuggas under fem minuter.

I komplexa frågor av teknisk, vetenskaplig karaktär behöver journalisterna stöd av personer med vetenskaplig bakgrund.

Det gäller då att se till att kravet på opartiskhet kan tillgodoses vilket innebär att de experter som involveras måste stå oberoende av frågans tidigare hantering.

Givetvis skapas inte en sådan arena utan vidare, men det står helt klart att behovet finns. På sikt behöver en sådan ny funktion en gedigen teoretisk grund och riktlinjer för praktiskt genomförande. Journalister, politiker, statsvetare och filosofer behöver ge synpunkter.

Vi kan gemensamt skapa en motkraft till det offentliga rummets ytliga åsikts- och argumentmarknad. Då kan också vetenskap och journalistik ta tillbaka sina rättmätiga platser i samhället.

KJELL ANDERSSON
fil dr i teoretisk fysik och vd för Karita Research.

REPLIK | Oskyldigt dömda i fängelser

Sandgren tror sig ha en gudomlig förmåga

Civilrättsprofessor Claes Sandgren har anslutit sig till dem som anser sig veta att ett betydande antal oskyldiga fälls av våra domstolar (SvD Brännpunkt 22/6).

JK har kommit fram till att oskyldiga sitter dömda efter att ha läst domarna samt pratat med deras advokater och fängelsepräster. Sandgren anför blanka påståenden, hemfaller åt gissade procenttal och hänvisar till en norsk undersökning.

Såväl JK som Sandgren tar ena

partens argumentation till utgångspunkt för att domstolarna dömer oskyldiga.

Någon närmare analys av den bevisning som åklagarna åberopat till stöd för åtalerna i de åsyftade fallen görs över huvud taget inte.

Att de domar som de kritiserar är utfallet av långa huvudförhandlingar, som först skett i tingsrätt och därefter i hovrätt, bryr de sig heller inte om.

Fundamentala principer för en rättssäker brottmålsprocess, som att rättegången sker mellan två parter som samtidigt är närvarande och att all bevisning tas upp inför rätten, väger lätt i deras värld.

De tror sig ha en närmast gudomlig förmåga att långt i efterhand, sedan de lyssnat på ena sidan, veta vad som är rätt.

Rättskipningen i Sverige är, i likhet med all annan av människor

skött verksamhet, inte perfekt. Sandgren efterlyser ett organ som i efterhand skulle granska påstått felaktiga domar. Vilka fall skulle detta organ ta sig an? Är det de missnöjda som lyckats skaffa sig flest proselyter?

Ska granskningen ske ungefär som JK och Sandgren går till väga? I så fall hoppas jag att lagstiftaren inte tar notis om förslaget.

Det finns bättre sätt att höja kvaliteten i rättskipningen, till

exempel att åstadkomma balans mellan resurser och uppgifter och att inte låta antalet avdömda mål vara det huvudsakliga resultatmålet för domstolarna.

RUNAR VIKSTEN
chefsrådmän vid Stockholms tingsrätt

SvD.se

Diskutera – och läs tidigare Brännpunktsartiklar.
• svd.se/brannpunkt